

VYUŽITIE DOLOŽIEK PRI FORMOVANÍ OBSAHU OBCHODNÝCH ZMLÚV

JÁN HUSÁR

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Slovensko

Abstract in original language

V obchodných vzťahoch je veľmi často využívaný inštitút doložiek, ktorými sa dotvára obsah zmlúv medzi účastníkmi obchodných vzťahov. Doložky majú rozdielny charakter, avšak ich využívanie je realizované za účelom uľahčenia obchodovania a zvýšenia právne

Key words in original language

Doložky; obchodné zmluvy; obchodníci.

Abstract

In trade relations is very often used by the Institute clauses, which completes the content of agreements between the parties business relationship. Clauses have a different character, but their use is implemented to facilitate trade and increase legal ce

Key words

Endorsements; commercial contracts; participants in trade relations.

Záujmom obchodníkov pri uskutočňovaní ich obchodných aktivít je okrem iného aj minimalizácia rizika, ktorým sa sleduje dosiahnutie vyššej pravdepodobnosti úspešného zavŕšenia obchodu. Ďalším záujmom obchodníkov je čo najrýchlejšie uskutočnenie obchodu, v čo najkratšom čase, od zámeru uskutočniť obchod až po jeho realizáciu. Obchodníci usilujú tiež o zníženie transakčných nákladov, využitím rôznych právnych inštitútov, ktoré racionalizujú (ale nezneisťujú) uzavieranie zmlúv, precizujú ich obsah bez potreby rozsiahleho a podrobného formulovania jednotlivých zmluvných dojednaní. V záujme racionalizácie a zvýšenia právnej istoty využívajú obchodníci okrem iného aj doložky.

Doložky sú charakterizované ako doplnkové ustanovenia v zmluvách upresňujúce obsah zmluvy a používané v ustálenej alebo typizovanej forme. Marek K., a Žváčková L. zaraďujú doložky medzi nepriame zmluvné dojednania, ktoré majú zásadný význam pre obsah obchodných záväzkových vzťahov¹. Nepriame zmluvné dojednania sú, podľa Mareka K., a Žváčkovej L., pravidlá, ktoré nie sú formulované v zmluve, ale ktoré

¹ MAREK, K., ŽVÁČKOVÁ, L.: Obchodní podmínky, obchodní zvyklosti a vykládací pravidla, ASPI, Wolters Kluwer, 2008, Praha, 296 s., ISBN: 978-80-7357-33-1, s. 16

určujú vzájomné práva a povinnosti zmluvných strán, pretože strany prejavili vôľu sa nimi riadiť.² V slovenskom právnom poriadku je pojem doložka používaný napr. v Obchodnom zákonníku v ust. § 473 v spojení "cenová doložka" či v ust. § 744 v spojení "menová doložka". Zásadný význam má však ust. § 274 Obchodného zákonníka, podľa ktorého *ak strany použijú v zmluve niektorú z doložiek používaných vo vykladacích pravidlách, predpokladá sa, že strany zamýšľali dosiahnuť touto doložkou právne účinky určené vykladacími pravidlami, na ktoré sa strany v zmluve odvolali, inak vykladacími pravidlami, ktoré s prihliadnutím na povahu zmluvy sa obvykle používajú.*

Doložky

- predstavujú inštitút zmluvného práva,
- sú nepriamymi zmluvnými dojednaniami,
- sú používané v ustálenej podobe,
- plnia najmä racionalizačnú funkciu.

Pojem "doložka" sa niekedy používa ako synonymum pojmu dojednanie, resp. osobitné dojednanie, (napr. dojednania v súvislosti s kúpnu zmluvou podľa § 471 a nasl. Obchodného zákonníka, či osobitné dojednania napr. v diele III., hlavy III., tretej časti Obchodného zákonníka - v ktorom je upravený zákaz ďalšieho vývozu - § 739 a nasl., v literatúre nazývaný často ako doložka o zákaze reexportu, resp. dojednanie o obmedzení predaja - § 742 a nasl.).

Doložky možno kategorizovať podľa viacerých kritérií. Z hľadiska funkcie, ktorú doložky plnia možno rozlišovať doložky, ktoré plnia:

- zabezpečovaciu funkciu,
- racionalizačnú funkciu,
- funkciu precizácie práv a povinností zmluvných strán.

Z hľadiska regulácie možno rozlišovať doložky:

- a) upravené v normatívnych právnych aktoch (napr. cenová doložka - § 473 - 475 Obchodného zákonníka, menová doložka § 744 Obchodného zákonníka, kúpa na skúšku § 471 - 472 Obch. z., zákaz ďalšieho vývozu

² tamtiež, s. 16

§ 739 - 741 Obch. z. dojednanie o obmedzení predaja § 742 - 743 Obch. z., rozhodcovská doložka - zákon 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní),

- b) upravené v neprávnych pravidlách vypracovanými neštátnymi inštitúciami, tuzemskými či medzinárodnými (napr. doložky obsiahnuté v pravidlách INCOTERMS, vypracovaných Medzinárodnou obchodnou komorou v Paríži.
- c) normatívne neregulované, ale v praxi používané, ktoré možno označiť za rozvíjajúce sa, či doposiaľ nevykryštalizované, napr. doložka cross default.

Z hľadiska ich využitia v obchodovaní možno rozlišovať doložky využiteľné len v medzinárodnom obchode a doložky využiteľné tak v medzinárodnom ako aj vnútroštátnom obchode.

Z hľadiska väzby na konkrétny zmluvný typ možno rozlišovať doložky vzťahujúce sa na konkrétny zmluvný typ a univerzálne doložky.

Na konkrétny zmluvný typ, napr. na kúpnu zmluvu sa viaže cenová doložka či doložka o obmedzení predaja. Na úverovú zmluvu sa viaže napr. doložka cross default a na zmluvu o otvorení akreditívu sa viaže doložka červená či zelená.

Medzi univerzálne doložky (bez väzby na konkrétny zmluvný typ) možno zaradiť rozhodcovskú doložku či Salvatorskú doložku.

Možno tiež rozlišovať medzi doložkami, ktoré sú využívané v medzinárodných zmluvách medzištátnej povahy, či doložkami využívanými obchodníkmi v obchodných zmluvách medzi nimi.

Presný výpočet doložiek je ťažko vymedziť, pretože tak v odbornej literatúry ako aj v praxi sa niektoré doložky označujú rozdielne, hoci ide o obsahovo identické alebo takmer identické doložky, resp. niektorí autori považujú za jednu doložku celý súbor doložiek, napr. v prípade INCOTERMS.

Napr. Rozehnalová, N. uvádza, že v medzinárodných zmluvách medzištátnej povahy sa uplatňujú tieto doložky (režimy):

- režim najvyšších výhod, ktorým sa rozumie situácia, kedy sa štát zaväzuje priznať subjektom (službám, tovaru, kapitálu) patriacim k druhému štátu, rovnaké zaobchádzanie, ktoré priznal či v budúcnosti prizná subjektom patriacim ku ktorémukoľvek tretiemu štátu. Tento režim, obsiahnutý v zmluvnej doložke, zabezpečuje rovnaké nakladanie so všetkým cudzím tovarom osobami či kapitálom bez rozdielu;

- národný režim, ktorý označuje takú úpravu právneho postavenia štátnych príslušníkov (resp. tovaru atď.) iného štátu, keď sa s nimi zaobchádza rovnako ako s vlastným občanom (označuje sa rovnako aj ako asimilačný režim, tzn. že cudzinci sa asimilujú k vlastným občanom), niekedy sa označuje ako paritná doložka;
- recipročný režim, v rámci ktorého sú priznané príslušníkom, resp. tovaru z dvoch štátov navzájom rovnaké výhody, resp. výhody považované obidvomi stranami za rovnaké;
- preferenčný režim, ktorým sú priznávané príslušníkom druhého štátu výhody, ktoré nie sú priznávané príslušníkom iných štátov.³

V medzinárodných zmluvách medzištátnej povahy sa niekedy používa tiež pohraničná doložka, ktorá ustanovuje, že táto medzinárodná obchodná zmluva sa nevzťahuje na určité práva, úľavy alebo výsady poskytované v rámci uľahčenia pohraničného styku so susedným štátom v pásme spravidla od 5 do 15 km z každej strany štátnej hranice. Táto doložka predstavuje jednu z povolených výnimiek z doložky najvyšších výhod.

Bystrický, R. k pohraničnej doložke ďalej uvádza, že v niektorých zmluvách sa rozlišuje medzi malým pohraničným stykom a veľkým pohraničným stykom a rozlišuje tiež oblastné doložky, ktoré spočívajú na dojednaní dvoch alebo viacerých štátov v tej istej oblasti, podľa ktorého si tieto štáty poskytujú colné alebo iné výhody, ktoré zostanú obmedzené na zmluvné štáty a ktorých sa nemôžu dožadovať mimooblastné štáty podľa doložky najvyšších výhod.⁴

Marek, K., Žváčková, L. uvádzajú - okrem iných - tieto doložky, ktoré sú používané vo vnútroštátnom a medzinárodnom obchode:

- čistiaca klauzula - ktorej cieľom je vylúčiť tzv. predzmluvnú zodpovednosť strán za konania urobené pred uzavretím danej zmluvy;
- včleňovacia doložka - ktorou sa do textu zmluvy zahrnie, že neoddeliteľnou súčasťou tejto zmluvy sú konkrétne zmluvné alebo dodacie podmienky;

³ ROZEHNALOVÁ, N.: Právo medzinárodného obchodu, ASPI, Wolters Kluwer, 2006, Praha, s. 34 a nasl.

⁴ BYSTRICKÝ, R.: Právo medzinárodného obchodu, Svoboda, Praha 1967, s. 147

- doložky INCOTERMS - pričom je potrebné označiť jednu z doložiek a prípadne uviesť miesto a dátum plnenia a odkaz na verziu INCOTERMS - od 1. 1. 2011 nadobudne účinnosť verzia INCOTERM 2010;
- Salvatorská klauzula - je dojednanie obsiahnuté spravidla v závere zmluvy, podľa ktorého ak sa niektoré ustanovenie zmluvy stane neplatné alebo neúčinné, nedotýka sa táto neplatnosť či neúčinnosť iných ustanovení zmluvy a strany sa zaväzujú rokovať o nahradení takýchto neplatných či neúčinných ustanovení tak, aby nové ustanovenie bolo v súlade s účelom zmluvy;
- doložka o výhrade vlastníckeho práva - znamená, že vlastnícke právo k tovaru prechádza z predávajúceho na kupujúceho v okamihu zaplatenia celej kúpnej ceny za dodaný tovar;
- doložka o okolnostiach vylučujúcich zodpovednosť (tzv. doložka vyššej moci) - ktorej dôsledkom je vylúčenie zodpovednosti za škodu počas trvania prekážky. Ak je nemožnosť plnenia v dôsledku prekážky trvalá, je trvalo vylúčená aj zodpovednosť za škodu;
- hardship doložka - ktorá sa používa v prípade, ak sa v dôsledku vonkajších okolností stane plnenie jednej zo zmluvných strán ťažké alebo nevýhodné, čím dôjde k podstatnému vychýleniu zo zmluvnej rovnováhy, pričom účelom tejto doložky je uvedenie záväzkového vzťahu opäť do rovnováhy;
- cenová doložka - patrí medzi doložky právne upravené; touto doložkou možno dohodnúť dodatočnú úpravu ceny s prihliadnutím na zmenu výrobných nákladov;
- menová doložka - reaguje na zmenu kurzov dvoch mien a to meny kontraktu a zabezpečujúcej meny;
- zákaz reexportu - spočíva v záväzku kupujúceho, že kúpený tovar nevyvezie do inej krajiny, resp. mimo dohodnutého územia;
- zákaz ďalšieho predaja tovaru - znamená obmedzenie pre kupujúceho v možnosti predaja tovaru, ktorý je predmetom zmluvy ďalším osobám;
- doložka o povinnosti obstaráť úradné povolenie - predstavuje povinnosť predávajúceho obstaráť potrebné úradné povolenie na vývoz tovaru, napr. veterinárne, rastlinolekárské či iné;
- doložka o voľbe práva - spočíva vo výbere právneho poriadku, ktorým sa bude riadiť konkrétny zmluvný vzťah;

- doložka o použití Viedenského dohovoru - ktorou sa strany môžu dohodnúť na tom, že Viedenský dohovor o zmluvách o medzinárodnej kúpe tovaru sa použije ako tzv. externá súčasť zmluvy;
- doložka o vylúčení použitia Viedenského dohovoru - podľa čl. 6 Viedenského dohovoru sa môžu strany dohodnúť, že Viedenský dohovor o zmluvách o medzinárodnej kúpe tovaru sa na ich vzťah nepoužije;
- dodatočná voľba práva - dáva stranám možnosť dohodnúť sa dodatočne na právnom poriadku podľa ktorého sa bude rozhodovať v ich spore;
- rozhodcovská doložka - možno dohodnúť, že spory z danej zmluvy či zo zmlúv medzi zmluvnými stranami bude rozhodovať konkrétny rozhodcovský súd;
- zmluva o rozhodcovi - predstavuje dojednanie strán, že ich spor rozhodne konkrétna osoba ako rozhodca.⁵

V obchodných vzťahoch sa používajú ešte aj tieto doložky:

- kĺzavá doložka - sa nazýva tiež fluktuálna doložka; ide o druh cenovej doložky ktorou sa uvádzajú do vzájomného pomeru výška výrobných nákladov a kúpna cena;
- valorizačná doložka - obsahuje zmluvné zabezpečenie v kúpnej zmluve voči riziku znehodnotenia meny v čase úhrady kúpnej ceny;
- doložka "cross - default" - býva obsiahnutá v syndikátnych úverových dohodách na základe ktorej účastníci dohody postupujú voči všetkým veriteľom rovnako;
- doložka červená - sa vzťahuje na dokumentárny akreditív; na jej základe banka v ktorej je akreditív splatný je prikazujúcou bankou splnená, aby za podmienok uvedených v akreditíve poskytla oprávnenému zálohu do určenej čiastky ešte pred predložením dokumentov uvedených v akreditíve;
- doložka zelená - - sa vzťahuje na dokumentárny akreditív; touto doložkou splnomocňuje banku oprávneného, aby za podmienok uvedených v akreditíve mu poskytla zálohu do určenej čiastky ešte pred

⁵ MAREK, K., ŽVÁČKOVÁ, L.: Obchodní podmínky, obchodní zvyklosti a vykládací pravidla, ASPI, Wolters Kluwer, 2008, Praha, ISBN: 978-80-7357-33-1, s. 207 a nasl.

predložením predpísaných dokladov, teda napr. už v čase prípravy tovaru na dodanie;

- doložka arestačná - predstavuje spôsob zabezpečenia splnenia zmluvných záväzkov hrozbou arestácie, t.j. zadržania lode ku ktorému dôjde pri nesplnení povinností;
- dokovacia doložka - predstavuje výhradu v zmluvách na stavbu lodí a tiež v zmluvách na predaj lodí z druhej ruky, ktorou si objednávateľ prevádzky lode alebo kupujúci vyhradzuje schválenie nájmu alebo kúpy lode po prehliadke v suchom doku, kontrole alebo konzervácie lodného spodku;
- doložka á fortait - je typom obchodnej doložky pri ktorej sa odberateľ vopred zaväzuje, že nebude reklamovať kvalitu tovaru, ktorý mu bude dodaný; dodávateľ môže dodať i tovar, ktorý je nekvalitný, avšak tento tovar musí byť použiteľný na dohodnutý účel;
- doložky AFTD - American Foreign Trade Definition, ktoré sú obdobou doložiek INCOTERMS, avšak ich obsah je odlišný;
- konkurenčná doložka - sa používa napr. v zmluvách o obchodnom zastúpení a predstavuje záväzok obchodného zástupcu voči zastúpenému, že nebude vyvíjať konkurenčnú činnosť pri rovnakom druhu tovaru a na rovnakom území na ktorom pôsobí, touto doložkou sa môže chrániť aj obchodný zástupca, a to tým, že zastúpený sa zaviazal, že na danom území a v obchode s určitým druhom tovaru nezverí zastupovanie inému obchodnému zástupcovi.
- doložka S. E. & O. - s výhradou omylu, je doložka, ktorá poukazuje na možné omyly, chyby a nepresnosti vo výpisoch z účtov, v obchodných informáciách a prevzatých správach; ak materiál obsahuje túto doložku, má len charakter nezáväznej informácie a zbavuje osobu ktorá túto informáciu poskytla zodpovednosti za správnosť a úplnosť danej informácie.

Inštitút doložiek nemožno skúmať izolovane, ale len vo väzbe na zmluvné vzťahy.

Pri skúmaní inštitútu doložiek možno vystopovať najmä tieto tendencie:

1. tendencia rozširovania právnej regulácie doložiek - táto tendencia sa prejavuje ako menej výrazná;
2. tendencia rozširovania regulácie doložiek v neprávnych pravidlách - táto tendencia sa prejavuje výraznejšie;

3. tendencia rozširovania "palety" doložiek, ako dôsledok prehlbujúcich sa osobitostí jednotlivých druhov obchodov - pri súčasnom zániku používania doložiek prekonaných obchodnou praxou;
4. tendencia stabilizácie obsahu jednotlivých doložiek na základe ustálenosti obchodnej praxe.

Vo vzťahu k 1. a 2. tendencii, ktoré sa javia ako protikladné, možno uviesť, že ide v podstate o to, či preferovať právnu reguláciu doložiek alebo či má viac predností mimoprávna regulácia doložiek a teda táto by mala byť preferovaná. Pri posudzovaní výhod či nevýhod právnej a mimoprávnej regulácie doložiek má byť rozhodujúci pohľad obchodníkov, resp. všeobecnejšie povedané, účastníkov zmluvných vzťahov.

Právna regulácia doložiek má prevažne dispozitívny charakter. Legislatívna technika je založená na formulovaní právnych noriem ako záväzných pravidiel a nevyužíva výklad normatívnej úpravy, resp. dôvody takejto úpravy ako súčasť normatívneho textu. Vymedzenie dôvodov normatívnej úpravy tak zostáva skryté, resp. je obsiahnuté len v dôvodovej správe k navrhovanej normatívnej úprave. Normatívna úprava doložiek je spravidla stručná a všeobecná, neuchýľuje sa ku kazuistike. Z hľadiska vyššej miery právnej istoty účastníkov zmluvných vzťahov je tak pri využívaní doložiek, ktoré sú normatívne regulované, dôležitý výklad právnej úpravy týchto doložiek. Výklad právnej úpravy (výklad práva) v zásade nie je právne záväzný. Aby účastníci zmluvného vzťahu mali istotu, že obsah použitej doložky ponímajú rovnako, mali by výklad použitej doložky zahrnúť do textu zmluvy, čím by sa v zmluve obsiahnutý výklad doložky stal pre účastníkov zmluvy záväzný a mal by tiež prednosť pred dispozitívnymi ustanoveniami zákona. Pri tradičných doložkách, ktoré sú už dlhšiu dobu regulované v normatívnych právnych aktoch, by sa mohli spoliehať na ustálenú súdnu judikatúru. takýto prístup, t. j. spoľahnutie sa zmluvných strán na to, že obsah doložky je ustálený konštantnou judikatúrou, je pomerne zložitý, pretože predpokladá odbornú právnu kvalifikáciu účastníkov zmluvného vzťahu, čo pri bežných obchodoch realizovaných malými obchodníkmi a v malých objemoch predstavuje zbytočne vysoké transakčné náklady. V medzinárodnom obchode k tomu pristupuje ako ďalší faktor zníženia miery právnej istoty účastníkov zmluvného vzťahu rozdielna právna úprava v právnych poriadkoch štátov, v ktorých majú sídlo, bydlisko alebo miesto podnikania účastníci zmluvného vzťahu a jazykové rozdiely a tiež často ani právne kvalifikovaným osobám neznáma judikatúra, či už všeobecných súdov alebo rozhodcovských súdov. Vzhľadom na uvedené tendencie normatívnej právnej regulácie doložiek sa v súčasnosti prejavuje menej výrazne. Menej výrazný prejav tejto tendencie súvisí aj s tradičným konzervativizmom zákonodarcov pri úprave záväzkových vzťahov.

Výraznejšie sa prejavuje druhá z naznačených tendencií regulácie doložiek, a to regulácia neprávnyimi pravidlami, ktorá sa oproti právnej regulácii vyznačuje viacerými prednosťami. Zásadný rozdiel spočíva v tom, že v

neprávnych pravidlách možno využiť a aj sa využíva výklad takejto úpravy ako súčasť regulácie. Typickým príkladom je regulácia dodacích doložiek INCOTERMS, vydávaných Medzinárodnou obchodnou komorou v Paríži ktorej súčasťou sú vykladacie pravidlá. Použitie konkrétnej doložky v zmluve a odkaz na výklad týchto doložiek poskytuje stranám potrebnú mieru istoty, že použitú doložku si budú vykladať rovnako účastníci zmluvy a že tento výklad bude záväzný aj pre súd (rozhodcovský či všeobecný) pri súdnom rozhodovaní sporu.

Pri skúmaní obchodovania, obchodných praktík využívaných v obchodovaní a postupov obchodníkov, možno postrehnúť, že pri používaní doložiek, prebieha určitý vývoj. Pribúdajú nové doložky a naopak, prestávajú sa používať doložky, ktoré sú obchodnými praktikami prekonané. Doložky a ich používanie prechádza môžu prechádzať týmito etapami (fázami):

1. použitie doložky a jej výklad v samotnej zmluve, v ktorej je doložka použitá, teda v konkrétnej realizačnej zmluve;
2. použitie doložky a jej výklad v rámcovej zmluve, pričom v realizačných zmluvách strany odkážu na doložku a jej výklad v rámcovej zmluve resp. doložka sa stáva súčasťou obchodných či dodacích podmienok;
3. vypracovanie pravidiel zahŕňajúcich doložku a jej výklad a publikácia týchto pravidiel neštátnou inštitúciou;
4. využívanie doložky v obchodnej praxi s odkazom na konkrétne neprávne pravidlá.

Vývoj doložiek začína ich prvým použitím v konkrétnej zmluve medzi zmluvnými stranami, vrátane výkladu použitej doložky. Druhá etapa, v ktorej sa doložka dostáva do rámcovej zmluvy, ktorá vymedzuje obsah realizačných zmlúv medzi zmluvnými stranami rámcovej zmluvy, nastáva vtedy ak sa doložka ustálila v doterajšej praxi realizačných zmlúv. V tejto etape sa môže doložka šíriť na základe jej preberania do rámcových zmlúv a dodacích podmienok iných subjektov.

Na základe záujmu či podmetov obchodníkov neštátne inštitúcie typu napr. Medzinárodnej obchodnej komory vypracujú pravidlá používania danej doložky a jej odporúčané znenie a výklad. Na základe autority takýchto neštátnych inštitúcií a osôb, ktoré sa podieľali na vypracovaní pravidiel používania doložiek sa doložky začnú využívať v širokej obchodnej praxi.

Z naznačeného prehľadu vývoja doložiek možno vyvodit', že "doložkové právo" sa vyvíja spontánne, nie koordinovane či premyslene alebo koncepcne, a to podľa potrieb obchodnej praxe a obchodníkov.

Literature:

- CSACH, K.: Štandardné zmluvy, Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, s. r. o, 2009, Plzeň, 331 s., ISBN: 978-80-7380-199-1
- MAREK, K., ŽVÁČKOVÁ, L.: Obchodní podmínky, obchodní zvyklosti a vykládací pravidla, ASPI, Wolters Kluwer, 2008, Praha, 296 s., ISBN: 978-80-7357-33-1
- SUCHOŽA, J., HUSÁR, J.: Obchodné právo, IURA EDITION, 2009, Bratislava, s. 1062, ISBN: 978-80-8078-290-0

Contact – email

jan.husar@upjs.sk